
**THE WORKING-BEE NON-MEASURED SONG IN THE PIRIN FOLKLORE REGION
– ESSENCE, FORMAL AND STRUCTURAL SPECIFICS**

Magdalena FilatovaSWU “Neofit Rilski”-Blagoevgrad, Faculty of Arts, Department of Music, Bulgaria, mmfilatovi@abv.bg

Abstract: One of the most widespread and striking folklore cycles in the Pirin region are the songs sung at a working-bee. They represent almost 1/3 of the song diversity of this region and are a preferred genre among the local population. A large part of the working-bee songs distributed in the Pirin region are non-measured. Their non-measured nature is determined primarily by their function as songs accompanying a particular work activity. The working-bee non-measured songs are an integral part of the life of the Pirin population. They are performed during the doing of some common work – tobacco stringing, sewing, knitting and are sung mainly by young people in the village - boys, girls, young brides. Some working-bee songs have a specific purpose in the work process. There are songs for starting the working-bee and songs that are sung when the girls are going out of the bee, as well as spring and autumn bee songs. Antiphonic singing is also typical of this type of non-measured songs. During the common labor activity, more people meet together in one place, which favors the emergence of various and interesting forms of performance. Often singers are split into two groups of two or three singers, with one group singing in and the other singing out. The performance of the working-bee non-measured songs is characterized by sharp, ringing sound, and the singing is intense, open. In formal-structural terms, non-measured working-bee songs are extremely diverse. There are one-tone and two-tone songs, and more and more often nowadays, the old local two-voice is being replaced by the performance of songs in parallel thirds. The working-bee song cycle is particularly rich in a variety of subjects. There are historical, haiduk, heroic stories, songs related to daily work, family life, love. For the most part, working-bee non-measured songs in the Pirin region are performed in a two-tone manner, mostly the old, local songs. The homophonic ones that have arisen in recent times are mostly with historical themes, reflecting events from the Liberation Wars, the Balkan War, etc., as well as songs with a love theme. The so-called working-bee choruses are also very common in this region, sung in a variety of tunes, some of which are not local but come from other folklore areas. Due to their peculiarities and characteristics, the working-bee non-measured songs are defined as a specific song group in the musical folklore of the Pirin region. This paper examines and analyzes their peculiarities in terms of their formal-structural components - melody, musical form, ambitus, mode, polyphony, ornamentation, rhythmic characteristic, the purpose of which is to highlight their distinctive features and specifics.

Keywords: working-bee non-measured songs, Pirin song folklore, formal-structural features

**СЕДЕНКАРСКАТА БЕЗМЕНЗУРНА ПЕСЕН В ПИРИНСКИЯ ФОЛКЛОРЕН
РЕГИОН – СЪЩНОСТ И ФОРМАЛНО-СТРУКТУРНИ СПЕЦИФИКИ****Магдалена Филатова**ЮЗУ „Неофит Рилски” - Благоевград, България, Факултет по изкуствата, Катедра „Музика”,
mmfilatovi@abv.bg

Резюме: Един от най-разпространените и ярки фолклорнопесенни цикли в Пиринския регион е седенкарският. Той заема почти 1/3 от песенното многообразие на този край и е предпочитан жанр сред местното население. Голяма част от седенкарските песни разпространени в Пиринско са безмензурни. Безмензурният им характер се определя предимно от функцията им на песни, съпътстващи определена трудова дейност. Седенкарските безмензурни песни са неделима част от бита на пиринското население. Те се изпълняват по време на извършването на някаква обща работа – диплене на тютюн, везане, плетене и се пеят предимно от младите хора в селото – момци, девойки, млади невести. Някои седенкарски безмензурни песни имат конкретно предназначение в трудовия процес. Съществуват песни за откриване на седянката и песни, които се пеят при разотиването на момичетата от седянката, както и пролетни и есенни седенкарски песни. За този тип безмензурни песни е характерно и антифонното пеене. По време на извършването на общата трудова дейност се събират повече хора на едно място, а това благоприятства възникването на разнообразни и интересни форми на изпълнение. Често певците се разделят на две групи, съставени от по две или три певици, като едната група запява, а другата отпява. Изпълнението на безмензурните седенкарски песни се отличава с остра, звънлива звучност, а пеенето е напрегнато, открито. Във формално-структурно

отношение безмензурните седенкарски песни са изключително разнообразни. Съществуват едногласни и двугласни песни, като все по-често в днешно време, старинният местен двуглас се замества от изпълнение на песните в паралелни терци. Седенкарският песенен цикъл е особено богат на най-различни сюжети. Срещат се исторически, хайдушки, героични сюжети, песни свързани с ежедневието труд, със семейния живот, любовни. В по-голямата си част седенкарските безмензурни песни в Пиринския край се изпълняват двугласно, като това са предимно старите, местни песни. Едногласните, които са възникнали в по-ново време, са най-вече с историческа тематика, отразяващи събития от народоосвободителните войни, Балканската война и др., както и песни с любовна тематика. В този край са особено разпространени и така наречените седенкарски припевки, които се пеят на най - различни мелодии, като някои от тях не са местни, а са придошли от други фолклорнопесенни райони. Поради своите особености и характеристики безмензурните седенкарски песни се определят като специфична песенна група в музикалния фолклор на Пиринския край. В настоящия доклад се разглеждат и анализират техните особености по отношение на формално-структурните им компоненти - мелодика, музикална форма, амбитус, ладове, многоглас, орнаментика, ритмична характеристика, като целта е да се открият техните отличителни черти и специфики. **Ключови думи:** седенкарски безмензурни песни, Пиринска фолклорна област, формално-структурни белези

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Песенната музикалнофолклорна традиция на Пиринския регион се откроява от тази на останалите музикалнофолклорни области с неизчерпаемостта си богатство на песенни образци, които са сравнително добре съхранени в автентичния си първообраз от местното население. Според функционалната им принадлежност те се разпределят в няколко жанра, всеки от които притежава свои специфики и характерни особености. Един от най-разпространените и ярки фолклорнопесенни цикли в Пиринския регион е седенкарският. Той заема почти 1/3 от песенното многообразие на този край и е предпочитан жанр сред местното население. Значителен дял от седенкарските песни са безмензурни, като безмензурният им характер се определя до голяма степен от функцията им на песни съпътстващи определена трудова дейност. Поради специфичната им формално-структурна характеристика, безмензурните седенкарски песни оформят добре обособена песенна група в музикалния фолклор на Пиринския край, за която до този момент не е провеждано конкретно и задълбочено изследване. Това определя и необходимостта от разработването на настоящия доклад, чиято цел е да се представят и открият отличителните черти и специфики на седенкарските безмензурни песни в Пиринския фолклорен регион.

2. ФУНКЦИОНАЛНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

Седенкарските песни или както ги наричат пиринчани -- песни “на седешки”, “на седене”, “на попрелька” са сред най-добре запазените в Пиринския край. Поради това, че се пеят по време на извършването на определена домашна работа, този вид песни запазват своето място в ежедневието на пиринското население и не само, че не отпадат като жанр, а напротив, песни изпълнявани по време на жътва, на сватба или на хорото, все по-често се запяват и на седянката. Някои от старите седенкарски песни продължават да се пеят не само от по-възрастните, но и от по-младите, поради актуалността и популярността на този жанр и днес. В седенкарския песен цикъл могат да бъдат открити песни в различни метруми, но като цяло преобладават бавните, протяжни безмензурни песни, които по тематично и функционално отношение са сходни с песните в темпо giusto.

Особено разпространена форма на този тип песни са така наречените “седенкарски припевки”. В отделните краища на Пиринско те се наричат по различен начин - “припевки”, “надпевки”, “надпевулки”, “надпойвачки”. Те се пеят предимно от младите хора и са изключително разнообразни в мелодическо и метроритмично отношение. Съществуват седенкарски припевки в най-различни метруми, като поради закачливия характер на този особен род седенкарски песни, песните в темпо giusto преобладават над безмензурните. Но и в този предимно младежки жанр също могат да бъдат открити множество безмензурни образци.

Седенкарските безмензурни песни се изпълняват по време на извършването на някаква обща работа – диглене на тютюн, везане, плетене и се пеят предимно от младите хора в селото – момци, девойки, млади невести. Някои седенкарски безмензурни песни имат конкретно предназначение в трудовия процес. Съществуват песни при откриване на седянката, когато се канят девойките и момците, други, които се изпълняват по време на седянката и песни, които се пеят при разотиването на момичетата от седянката. В Пиринско могат да бъдат открити и специални пролетни и есенни седенкарски песни, чиито сюжети понякога са пряко свързани с извършването на сезонна трудова дейност. Седенкарският песенен цикъл е

особено богат на най-различни сюжети. Срещат се исторически, хайдушки, героични сюжети, песни свързани с ежедневиия труд, със семейния живот, любовни.

3. ФОРМАЛНО-СТРУКТУРНИ ОСОБЕНОСТИ

В по-голямата си част седенкарските безмензурни песни в Пиринския край се изпълняват **двугласно**, като това са предимно старите, местни песни. Съществуват и множество едногласни, които са възникнали в по-ново време и са най-вече с историческа тематика, отразяващи събития от народоосвободителните войни, Балканската война и др., както и песни с любовна тематика. Едногласни безмензурни седенкарски песни се срещат из целия Пирински регион, като особено разпространени са в Гоцделевско, където фолклорнопесенната традиция е под повлиянието на съседната едногласна Родопска област. Едногласни са и голяма част от градските песни, които се изпълняват особено често на седянка. “Но тъй като двугласната песенна традиция е още здрава и устойчива, забелязва се тенденция да се придружават с втори глас и по-нови и пренесени от други области песни,”²⁰ като все по-често в днешно време, старинният местен двуглас се замества от изпълнение на песните в паралелни терци.

Характерен за двугласните седенкарски безмензурни песни е неподвижният или слабо подвижен втори глас. При песните с неподвижен втори глас понякога, когато мелодията слиза на подтоничния тон се получава кръстосване на гласовете, явление много типично за пиринския песенен фолклор.

Пример 2

М. М. ♩=130

и Ста - на - ла мал - ка - мо - ма.
 Ста - на - ла ра - но в не - де - ля,
 ста - на - ла ра - но в не - де - ля.

(Песента е дешифрирана от М. Филатова.)

Тоновият обем на двугласните песни е сравнително тесен и рядко надвишава квинта, но известно разширение се наблюдава чрез появата на подтоничния тон в мелодическото развитие. Малкият амбитус на тези песни благоприятства образуването на чести паралелни секундови съчетания между двата гласа. В Пиринско съществуват и двугласни безмензурни седенкарски мелодии с по-широк амбитус, като голяма част от тях са произлезли от едногласни мелодии. Повечето от тези песни са новосъздадени, основани на исторически, хайдушки и героични сюжети. Някои от тях са произлезли от едногласни песни, но въпреки това се изпълняват от пиринчани двугласно. Отличават се с подвижен втори глас, който следва движението на мелодията. Едногласните седенкарски безмензурни песни са предимно с по-широк амбитус, често надвишаващ квинта, а понякога достигащ до нона, децима.

Мелодичната структура на седенкарските безмензурни песни се отличава с постепенно движение и малки мелодически скокове във възходяща и низходяща посока, но се срещат и песни, които са предимно едногласни, с мелодически скокове в хода на мелодията по-големи от квинта. За мелодиите с тесен амбитус е особено характерно образуването на чести секундови съчетания между двата гласа, които са особено типични за този вид песни и се срещат често в построението на мелодията, като са по-продължителни пред цезурите и последния тон на песента. Често срещано явление, характерно като цяло за общобългарската

²⁰ Стоин, Е., Музикалнофолклорни диалекти в България. София: Музика, (1981), с. 122.

народна музика, “са повтарящите се тонове..., които имат важно място в определянето на опорните степени и фиксирането на основния тон.”²¹

По отношение на **орнаментиката** седенкарските безмензурни песни са особено разнообразни. Като цяло преобладават по-слабо орнаментирани мелодии, които са предимно двугласни, като най-често срещани украшения са форшлаг и двоен форшлаг. Съществуват и по-богато орнаментирани мелодии с комбинации от различни по вид украшения. Това са предимно едногласни песни, в бавно, протяжно темпо, което предразполага изпълнението на повече орнаментирани тонове. Като цяло едногласните седенкарски безмензурни песни са по-богато орнаментирани от двугласните.

Специфични явления, които могат да се срещнат при някои седенкарски безмензурни песни са появата на паузи и провиквания в хода на развитие на мелодията. Те се откриват най-вече при двугласните мелодии. При голяма част от песните паузите се явяват по време на цезурите, но при някои мелодии паузи се срещат по средата на определена дума, като по този начин накъсват мелодическата линия. В резултат на това се постига едно много специфично звучене, характерно за пиринския песенен фолклор. Провикванията, с които са изпъстрени множество от седенкарските безмензурни песни, най-често встъпват на интервал кварта и квинта, но при определени песни те достигат октава, нона, като в някои случаи са последвани от низходящо гласно. Провикванията се явяват предимно в края на мелодията, но понякога се откриват и по средата на песента. При седенкарските безмензурни песни се провиква най-често само първият глас, като вторият остава да лежи на тониката.

Пример: 1²²

М. М. ♩=162

Сто - ян - ке, ми - ла душ - ман - ке

Сто - ян - ке, ми - ла душ - ман - ке

Този тип песни в Пиринско се изпълняват предимно от жените, които в момента на изпълнението извършват и някаква трудова дейност. Понякога мъжете също изпълняват седенкарски мелодии, които са предимно едногласни и се пеят и на трапеца. Старите, местни двугласни песни се изпълняват от по-възрастните жени, докато младежите пеят по-нови песни, които често са пренесени от други фолклорни райони.

“Характерна особеност на народната художествена култура е нейният колективен характер”²³. Той особено ясно се проявява в жанра на седенкарската безмензурна песен. За този тип безмензурни песни е характерно антифонното пеене. По време на извършването на общата трудова дейност се събират повече хора на едно място, а това благоприятства възникването на разнообразни и интересни форми на изпълнение. Често певците се разделят на две групи, съставени от по две или три певци, като едната група запява, а другата отпява. “Първият глас се изпълнява най-често от една певица, за нея се казва, че “води”, “извиква”, “издига”, а вторият глас, се пее от две или повече певци, които “слагат” или “влачат”.”²⁴ Изпълнението на безмензурните седенкарски песни се отличава с остра, звънлива звучност, а пеенето е напрегнато, открито. Музикалната строфа на седенкарските безмензурни песни е съставена предимно от две и по-рядко от три или повече мелодични предложения, всяко съставено от две музикални фрази, които са формирани от по два

²¹ Влахова-Илкова, М., (2018). Автореферат: Осъзнаване ладовата структура на песента - съществена част от специализираното обучение по народно пеене. Благоевград: ЮЗУ “Неофит Рилски”, 15.

²² Кауфман, Н., Народни песни от Югозападна България. Пирински край. (Том 1). София: Издателство на БАН, (1967), с. 113.

²³ Рачева, Д., Автореферат: Фолклорът като средство за патриотично възпитание в училищна и извънучилищна среда. София. (2014), с. 8.

²⁴ Тончева, В., Българските музикалнофолклорни диалекти. София: Сдружение „Заедно“, (2016), с. 10.

музикални мотива. Най-често музикалните предложения са формирани от мелодично и ритмично еднообразен материал, но същевременно са подчинени на специфичната за безмензурните мелодии вътрешна закономерност, при която мелодичното изграждане води до кулминационен момент, последван от мелодически спад, след който винаги се явява цезура. При повечето от песните с двуредна и триредна мелодия всяко едно от предложенията завършва със свободно удължена (ферматирана) крайна нота или с кратка ритмична единица последвана от пауза. По този начин много ясно се открояват цезурните моменти в песента. Кауфман отбелязва, че в седенкарския песенен цикъл съществуват и множество едногласни безмензурни песни с по-сложна музикална форма, при която музикалната строфа може да е съставена от три, дори четири мелодични предложения. Това усложняване на фолклорнопесенния материал се определя от факта, че на сеяднка се изпълняват много новосъздадени песни, които се отличават с по-високо ниво на развитие на музикалнофолклорното съдържание.

При този вид песни се наблюдава **ладово** разнообразие. Най-разпространен е минорният тетраход или пентаход, като значително по-рядко се срещат мажорните и фригийски построения на тези звукореди. При мелодии с по-широк амбитус – нона, децима, се срещат еолийски, дорийски и др. ладове. Те са по-разпространени при едногласните песни, както и при песните създадени в по-нови времена.

Седенкарските безмензурни песни се явяват в най-различни **стихови размери** - осмосложници, седмосложници, шестосложници, петосложници, четирисложници, десетосложници и много други комбинации, получени от явяващите се в поетичния текст вставки, чиято поява значително променя структурата на стиха. Често срещани са вставките “ле”, “леле”, “мари”, “айде”, “айде, ле”, “джанъм”, “ма” и др.. Обикновено построението на една мелодична редица съпада със структурата на един стих от текста на песента. Понякога второто предложение е съставено върху същия стих, по който е изградено първото предложение, като най-често втората мелодична редица е изохронна с първата, с несъществени ритмични изменения. Но като цяло по-разпространени са песните, при които второто или третото предложение са изградени върху изцяло нов стих от текста на песента. “Много често при песните със стихоразмер десетосложник музикалното изречение се състои от едно предложение и повторение на втората му половина, която е върху 6 срички.”²⁵

По отношение на **ритмичната характеристика**, седенкарските безмензурни песни от Пиринския регион се отличават с особено богатство и разнообразие. Разпространени са най-различни ритмични съчетания, които поради безмензурния характер на песните изглеждат на пръв поглед изцяло произволни и лишени от всякаква организация, но ако се осъществи анализ на тяхната ритмична структура ще се установи, че “те в действителност съвсем не са хаотично и безразборно нахвърляни, а са подчинени на една строга закономерност, която е обусловена от тяхната своеобразност и специфика.”²⁶

При този вид песни музикалната строфа най-често е съставена от две изоритмични предложения, всяко от които формирано от по две хетероритмични фрази. При много от песните с двуредна и особено с триредна мелодия всяко ново предложение се появява с известно ритмическо изменение, което не нарушава първичната му структура, но с вариационния си характер определя посоката на мелодическото изграждане до края на музикалната строфа. В мелодичното развитие преобладават кратките трайности, които изпълняват спомагателна функция и са сравнително неустойчиви. Удължените тонове се явяват винаги пред цезурните моменти и имат устойчив характер. Особено характерно е осминовото движение. При някои песни се наблюдава специфично раздробяване на един дълъг тон, като пред кратките ритмични единици се явява форшлаг.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От осъществения формално-структурен анализ на пиринските седенкарски безмензурни песни би могло да се обобщи, че по отношение на мелодичната им структура, ладовото многообразие, ритмическата им характеристика, музикалната форма, стихосложението, функционалната им принадлежност, този вид песни притежават свои типични белези, които ги отличават от седенкарските безмензурни песни разпространени в останалите фолклорнопесенни области в България. Двугласните и едногласни седенкарски безмензурни песни в Пиринско са извънредно разнообразни и в сравнително голяма степен са повлияни от съвременната, градска музикална култура, чието влияние изменя автентичния им първообраз, но същевременно ги определя като един от най-устойчивите и добре запазени песенни цикли в този край. Поради богатото мелодическо, ритмично и тематично разнообразие седенкарската безмензурна песен е предпочитан жанр,

²⁵ Кауфман, Н., Българската многогласна народна песен. София: Наука и изкуство, (1968), с. 75.

²⁶ Джуджев, С., Българска народна музика. (Том 2), Наука и изкуство, София, (1975). с. 173.

който е имал и за в бъдеще ще има значимо място в репертоара на местните изпълнители на пирински народни песни.

ЛИТЕРАТУРА

- Влахова-Илкова, М., (2018). Автореферат: Осъзнаване ладовата структура на песента - съществена част от специализираното обучение по народно пеене. Благоевград: ЮЗУ “Неофит Рилски”, 15.
- Джуджев, С., (1975). Българска народна музика. (Том 2). София: Наука и изкуство, 173.
- Кауфман, Н., (1968). Българската многогласна народна песен. София: Наука и изкуство, 75.
- Кауфман, Н., (1967). Народни песни от Югозападна България. Пирински край. (Том 1). София: Издателство на БАН, 113.
- Керкелов, П., (2019). Автореферат: Фолклорно-песенна орнаментика и съвременна композиторска практика (нотационни аспекти на импровизационния тип музициране). София: Издателство на БАН, 7.
- Манолева, М., (2017)., Приносът на Кирил Стефанов за съхраняване на Пиринския фолклор чрез ансамбъл “Пирин”. Благоевград: ЮЗУ “Неофит Рилски”, 17.
- Манолов, И., (1987). Традиционната инструментална музика от Югозападна България-Пирински край. София: Музика.
- Рачева, Д., (2014). Автореферат: Фолклорът като средство за патриотично възпитание в училищна и извънучилищна среда. София: СУ “Св. Климент Охридски”, 8
- Стоин, Е., (1969). Музикалнофолклорни диалекти в България. (кн. 5). София: Музика, 50.
- Стоин, Е., (1981). Музикалнофолклорни диалекти в България. София: Музика, 122.
- Тодоров, Т., Кауфман, Н., (1994). Народни песни от Югозападна България. Пирински край. (Том 2). София: Издателство на БАН, 10.
- Тончева, В., (2016). Българските музикалнофолклорни диалекти. София: Сдружение „Заедно“, 10.